

ΕΛΛΗΝΙΚΗ
GJRE

Ελληνική περιοδική
έκδοση για τη
Θρησκευτική Εκπαίδευση

Greek Journal of
Religious Education

ISSN: 2623-4386.

Πληροφορίες για την έκδοση, οδηγίες για τους συγγραφείς και την υποβολή άρθρων / Publication information, instructions for authors and subscription information: <http://www.gjre.gr>

Θεωρία και Πράξη της Χριστιανικής Αγωγής: εξ αποστάσεως διδακτικές προσεγγίσεις του μαθήματος των Θρησκευτικών

Theory and Practice of Christian Education: Distance Learning Teaching Approaches to Religious Education

Σπυρίδων Κιουλάνης / Spyridon Kioulanis*

* Διευθυντής Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας, Σ.Ε.Π Ε.Α.Π, Θεολόγος

Βιβλιογραφική αναφορά / Reference: Κιουλάνης, Σ. (2018). Θεωρία και Πράξη της Χριστιανικής Αγωγής: εξ αποστάσεως διδακτικές προσεγγίσεις του μαθήματος των Θρησκευτικών. *Ελληνική Περιοδική Έκδοση για τη Θρησκευτική Εκπαίδευση / Greek Journal of Religious Education*, 1(1), 63–78, DOI: 10.30457/031020185

Σύνδεσμος / Link: <http://doi.org/10.30457/031020185>

Όλες οι απόψεις και οι ιδέες που εκφράζονται στην έκδοση είναι απόψεις και ιδέες των συγγραφέων και όχι του εκδότη (Πανελλήνιος Θεολογικός Σύνδεσμος ΚΑΙΡΟΣ-για την αναβάθμιση της θρησκευτικής εκπαίδευσης). / The opinions and views expressed in this publication are the opinions and views of the authors and not of the publisher (KAIROS - Greek Theological Association for the improvement of the Religious Education).

Το άρθρο μπορεί να χρησιμοποιηθεί για έρευνα, διδασκαλία και ιδιωτική μελέτη. Απαγορεύεται ρητά η αναπαραγωγή, η αναδιανομή, η πώληση, η εκμετάλλευση ή η διανομή του άρθρου, μέρους ή όλου, σε οποιαδήποτε μορφή και σε οποιονδήποτε. / This article may be used for research, teaching, and private study purposes. Any substantial or systematic reproduction, redistribution, reselling, licensing or distribution in any form to anyone is forbidden.

— ΑΚΟΛΟΥΘΕΙ ΤΟ ΠΛΗΡΕΣ ΚΕΙΜΕΝΟ —
— FOLLOWS THE FULL TEXT OF THE ARTICLE —

Θεωρία και Πράξη της Χριστιανικής Αγωγής: εξ αποστάσεως διδακτικές προσεγγίσεις του μαθήματος των Θρησκευτικών

Σπυρίδων Κιουλάνης*

* Διευθυντής Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Δράμας, Σ.Ε.Π. Ε.Α.Π., Θεολόγος
spiros@kioulanis.gr

Theory and Practice of Christian Education: Distance Learning Teaching Approaches to Religious Education

Spyridon Kioulanis*

*Director of the Directorate of Secondary Education in Drama, SEP EAP
spiros@kioulanis.gr

Περίληψη

Στην εξ αποστάσεως Εκπαίδευση το εκπαιδευτικό υλικό φέρει έναν ιδιαίτερο ρόλο στη διαδικασία της μάθησης. Ακολουθώντας ιδιαίτερες αρχές στον σχεδιασμό και την ανάπτυξη του εκπαιδευτικού υλικού, αυτό καθίσταται αποδοτικό και κατάλληλο για μια απαιτητική και υψηλών προδιαγραφών εκπαίδευση. Στο πλαίσιο αυτό ένα ειδικά διαμορφωμένο «πολυμορφικό» υλικό μπορεί να συμβάλει αποφασιστικά στη μαθησιακή διαδικασία της εξ αποστάσεως μάθησης. Στην παρούσα εργασία καταγράφουμε το θεωρητικό πλαίσιο σχεδιασμού και παραγωγής εκπαιδευτικού υλικού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση και εν συνεχεία σύμφωνα με αυτό το πλαίσιο επιχειρούμε το σχεδιασμό ενός θεολογικού εκπαιδευτικού υλικού, το οποίο αφορά στη σχέση Θρησκείας και Φυσικού Περιβάλλοντος. Το εν λόγω εκπαιδευτικό υλικό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί στη διδακτική προσέγγιση της τέταρτης θεματικής ενότητας της Γ' Λυκείου, σύμφωνα με τα Νέα Προγράμματα Σπουδών στα Θρησκευτικά.

Λέξεις κλειδιά: θρησκευτική αγωγή, παιδαγωγική, εξ αποστάσεως μάθηση

Abstract

In distance learning, educational material has a special role to play in the learning process. By following special principles in the design and development of the educational material, it becomes efficient and suitable for demanding and high-standard education. In this context a specially formulated "polymorphic" material can contribute decisively to the learning process of distance learning. In this paper we record the theoretical framework for designing and producing educational material in distance education and then, in this context, we are attempting to design a theological educational material concerning the relationship between Orthodox Theology and the Natural Environment. This educational material could be used in the didactic approach of the fourth thematic section of the 3rd Senior Grade, according to the New Religious Education Curricula.

Keywords: religious education, pedagogy, distance learning

1. Εισαγωγή

Οι σύγχρονες παιδαγωγικές εξελίξεις και η ανάγκη για ίσες ευκαιρίες στην εκπαίδευση από τα μέσα του περασμένου αιώνα, έφεραν στο προσκήνιο τις έννοιες της ανοικτής εκπαίδευσης και της εξ αποστάσεως μάθησης. Η ανοικτή εκπαίδευση αποτελεί μία φιλοσοφία σύμφωνα με την οποία όλοι οι άνθρωποι έχουν τα ίδια δικαιώματα πρόσβασης στη μάθηση, ενώ η εξ αποστάσεως εκπαίδευση συγκροτεί μία εκπαιδευτική μεθοδολογία στη βάση της οποίας η εκπαίδευση παρέχεται από απόσταση δίχως τους περιοριστικούς παράγοντες του χρόνου και του χώρου (Λιοναράκης, 2001β).

Μπορεί η εξ αποστάσεως εκπαίδευση ως μεθοδολογία να εφαρμόζεται σε ιδιαίτερα μεγάλο βαθμό σε προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων, ωστόσο ολοένα και ισχυροποιείται η αντίληψη ότι μπορεί να χρησιμοποιηθεί εξίσου αποτελεσματικά και σε επίπεδο τυπικής εκπαίδευσης. Η εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση είναι η παροχή εκπαίδευσης σε Πρωτοβάθμια ή Δευτεροβάθμια εκπαίδευση, που σε πολλές χώρες ξεκίνησε στο τέλος του 19ου αιώνα αρχές 20ου, για να καλύψει ανάγκες των μαθητών που κατοικούσαν σε απομακρυσμένες γεωγραφικά περιοχές (Τζέμου & Σοφός, 2013). Παράλληλα, προσφέρεται σε παιδιά που οι γονείς τους μετακινούνται διαρκώς σε διαφορετικούς τόπους ή και σε παιδιά με κινητικά προβλήματα, ειδικές ανάγκες, διάφορες αναπηρίες, που νοσηλεύονται στο νοσοκομείο ή στο σπίτι ή αντιμετωπίζουν ψυχολογικά προβλήματα (Βασάλα, 2005).

Σε έρευνα των Κελενίδου, Αντωνίου, Παπαδάκη (2017) παρουσιάζονται τα συμπεράσματα από την εφαρμογή της σχολικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης σε σχολεία της Πρωτοβάθμιας και Δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης σε διάφορες χώρες έτσι όπως αυτά δημοσιεύτηκαν σε έρευνες από το 2008 έως και το 2017. Τα αποτελέσματα της έρευνας αναφέρονται σε

μαθητές που ζούσαν σε απομακρυσμένα χωριά της υπαίθρου σε διάφορες περιοχές όπως Κίνα, Μαλαισία, Καναδάς, Νέα Ζηλανδία και μεταξύ αυτών υπήρχαν παιδιά με χαμηλές μαθησιακές επιδόσεις, παιδιά με μαθησιακές δυσκολίες, αυτισμό και προβλήματα υγείας αλλά και «χαρισματικά» παιδιά που στην τυπική εκπαίδευση δεν είχαν τη δυνατότητα να καλύψουν τις αυξημένες μαθησιακές τους ανάγκες.

Στη Βόρεια Αμερική καθώς και σε άλλες ανεπτυγμένες οικονομικά χώρες, όπως αναφέρουν οι Κελενίδου, κ. συν (2017) η σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση θεωρείται πως είναι η λύση για διάφορα εκπαιδευτικά ζητήματα που απασχολούν την εκπαιδευτική κοινότητα, όπως τα σχολικά τμήματα με μεγάλο αριθμό μαθητών, η έλλειψη ειδικοτήτων, η διαφοροποιημένη διδασκαλία. Και στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, όμως, η σχολική εξ αποστάσεως εκπαίδευση θεωρείται μέσο για την κοινωνική και οικονομική ανέλιξη.

Στην Ελλάδα η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι περισσότερο γνωστή στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση. Ωστόσο, το ενδιαφέρον για την εφαρμογή της σχολικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης αυξάνεται διαρκώς. Το γεγονός αυτό γεννά την ανάγκη για συζήτηση και έρευνα στο πεδίο αυτό, καθώς και διερεύνηση της εφαρμογής της μεθοδολογίας της συμπληρωματικής εξ αποστάσεως εκπαίδευσης στην τυπική εκπαίδευση (Κελενίδου, κ. συν, 2017).

Μία βασική παράμετρος επιτυχίας ενός συστήματος εκπαίδευσης από απόσταση είναι το εκπαιδευτικό υλικό (Λιοναράκης 2001α). Στην παρούσα εργασία προτείνουμε τη χρήση ενός ειδικά σχεδιασμένου εκπαιδευτικού υλικού σύμφωνα με τις αρχές της ανοικτής και εξ αποστάσεως μάθησης, το οποίο αφορά στη Θρησκευτική Εκπαίδευση και ειδικότερα στο μάθημα των θρησκευτικών της Γ' Λυκείου, σύμφωνα με τα Νέα Προγράμματα Σπουδών των Θρησκευτικών (2017).

Ένα βασικό συστατικό στοιχείο των Νέων Προγράμματα Σπουδών των Θρησκευτικών αποτελεί η ευελιξία τους ως προς τον σχεδιασμό από τον εκπαιδευτικό της εκάστοτε θεματικής ενότητας. Στο πλαίσιο αυτό η δομή και η φιλοσοφία των Νέων Προγραμμάτων Σπουδών συνάδει σε μεγάλο βαθμό με τις αρχές σχεδιασμού εκπαιδευτικού υλικού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση.

Στα Νέα Προγράμματα Σπουδών κριτήριο του μαθήματος είναι ο μαθητής (Βασιλόπουλος, 1993), ενώ ο εκπαιδευτικός έχει πλέον τον ρόλο του σχεδιαστή σε ένα πραγματικά δυναμικό και αλληλεπιδραστικό περιβάλλον, στο οποίο μία σειρά από δεδομένα όπως οι Νέες Τεχνολογίες αποτελούν σημαντικό παράγοντα της Θρησκευτικής Αγωγής (Μητροπούλου, 2007).

Στο πλαίσιο αυτό ο εκπαιδευτικός καλείται να προσαρμόσει την διδακτική ενότητα που σχεδιάζει στις ανάγκες και στα ενδιαφέροντα των μαθητών και μαθητριών του (Κουκουνάρας-Λιάγκης, 2015), επιλέγοντας την κατάλληλη παιδαγωγική προσέγγιση και διδακτική μεθοδολογία, σύμφωνα με τις σύγχρονες παιδαγωγικές και διδακτικές προσεγγίσεις της Θρη-

σκευτικής Εκπαίδευσης.

Σημαντικός βεβαίως παράγοντας στον σχεδιασμό αυτό είναι ο ρόλος των παιδαγωγικών κριτηρίων στην αποτελεσματικότητα της χριστιανικής αγωγής, η θέση της θρησκευτικής αγωγής στο σχολικό πρόγραμμα σπουδών, καθώς και το πώς επηρεάζεται η αγωγή των εφήβων από την ανάπτυξη της θρησκευτικής τους σκέψης (Περσελής, 1994; 1998; 2003; 2005).

2. Τα Νέα Προγράμματα Σπουδών στα Θρησκευτικά Λυκείου

Σύμφωνα με το Νέο Πρόγραμμα Σπουδών των Θρησκευτικών οι σκοποί της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης στο Λύκειο είναι (ΦΕΚ 2105-19.06.2017):

- η ανάπτυξη της προσωπικής ταυτότητας, των μαθητών και μαθητριών στην οποία συντελούν η θρησκευτικότητα και η κριτική κατανόησή της
- η καλλιέργεια ανθρωπιστικής και Ελληνικής παιδείας
- ο θρησκευτικός γραμματισμός
- η κριτική θρησκευτικότητα με την έννοια της καλλιέργειας της ολιστικής νοημοσύνης στην εκπαιδευτική διαδικασία, στην οποία συμμετέχουν νους και καρδιά και η οποία διαμορφώνει ανθρώπους με «ζωηρή επιθυμία» για δικαιοσύνη και δημοκρατία
- η γνωριμία και επικοινωνία με τον «άλλον». Ο μαθητής εξοικειώνεται με τον πλουραλιστικό χαρακτήρα της κοινωνίας στην οποία ζει. Παράλληλα, ασκείται στις αξίες της αποδοχής, του σεβασμού και του διαλόγου με τον άλλον, της δυναμικής ανεκτικότητας προς το διαφορετικό και στο δικαίωμα στην ετερότητα
- η κοινωνικοποίηση των μαθητών/τριών
- η ανάπτυξη κοινότητας μάθησης. Η λειτουργία της τάξης ως κοινότητας μάθησης αναπτύσσεται με έμφαση στη συνεργατική μάθηση, στη συζήτηση, στη συνεργασία, στη διαπραγμάτευση και στα κοινά νοήματα. Η σχολική τάξη μπορεί να θεωρηθεί ως κοινότητα μάθησης, στο πλαίσιο του συνεχούς διαλόγου, της ανάλυσης και βιωματικής εφαρμογής αρχών και αξιών, όπως η ελευθερία, η αγάπη, η δημοκρατία, το δικαίωμα, η ισότητα, η αυτονομία, ο σεβασμός, η αλληλεγγύη, η δικαιοσύνη, η ελπίδα κ.ά.

2.1 Φάκελος μαθήματος: θρησκεία και σύγχρονος κόσμος Γ' Γενικού Λυκείου. Το 4^ο δίλημμα: Οικολογία

Σύμφωνα με το ΦΕΚ 2105-19.06.2017 στο Πρόγραμμα Σπουδών των Θρησκευτικών Γενικού και Επαγγελματικού Λυκείου σε κάθε διδακτικό δίωρο αναπτύσσεται μία επιμέρους

έννοια που παράγεται απαγωγικά από τη βασική έννοια της ΘΕ, με βάση τις παιδαγωγικές έρευνες και γνώσεις για τη μέση εφηβεία, τη σχέση των νέων με τη θρησκεία και το επίπεδο του θρησκευτικού τους γραμματισμού. Στο Πρόγραμμα Σπουδών για κάθε Διδακτική Ενότητα περιλαμβάνονται στις ανάλογες στήλες: τα βασικά προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, τα βασικά κριτήρια αξιολόγησης της μαθησιακής διαδικασίας, η μέθοδος διδασκαλίας (βιωματική ή διερευνητική) και η αντίστοιχη θεματολογία των δραστηριοτήτων για κάθε στάδιό της.

Ειδικότερα για τη Γ' Τάξη Λυκείου (Θρησκεία και σύγχρονος κόσμος) η ύλη διαφρώνεται στις κατηγορίες: διλήμματα, προκλήσεις και όραμα, όπου η κατηγορία διλήμματα απαρτίζεται από τέσσερις άξονες που είναι: Επιστήμη, Τεχνολογία, Γενετική, Οικολογία (Ι.Ε.Π, 2018α). Τα προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα στο 4ο δίλημμα με θέμα την Οικολογία είναι οι μαθητές/μαθήτριες να (Ι.Ε.Π, 2018β):

- αξιολογούν τις θέσεις του Χριστιανισμού για το φυσικό περιβάλλον και την ευθύνη του ανθρώπου απέναντι σε αυτό,
- διατυπώνουν συλλογισμούς για τον ρόλο των θρησκειών και των εκπροσώπων τους σε ζητήματα διαφύλαξης του φυσικού περιβάλλοντος,
- αναγνωρίζουν την ευθύνη του πιστού για την οικολογική κρίση.

Αναλυτικότερα σύμφωνα με τον φάκελο του μαθήματος (Ι.Ε.Π, 2018γ) στο δίλημμα (1.4) Οικολογία, αναφέρεται ότι με τη γέννηση της οικολογικής σκέψης η ανθρωποκεντρική αντίληψη καταδικάστηκε ως η κύρια υπεύθυνη για τα οικολογικά δεινά. Μόνο που στη συνείδηση των περισσότερων, πρέπει να αναλάβουμε δράση προκειμένου να προστατεύσουμε τον πλανήτη που κατοικούμε ώστε να μπορέσουμε να συνεχίσουμε να κατοικούμε σ' αυτόν με αξιώσεις. Έτσι γεννιέται μία νέα ανθρωποκεντρική αντίληψη, στο πλαίσιο όμως πια του οικολογικού κινήματος. Το νέο αυτό ανθρωποκεντρικό ρεύμα τείνει να οργανώνει την διαχείριση όλης της βιόσφαιρας γύρω από τα συμφέροντα του είδους *homo sapiens*. Στην προοπτική αυτή οι φυσικοί πόροι προφανώς και πρέπει να τύχουν ορθολογικής διαχείρισης ώστε οι ανθρώπινες ανάγκες να είναι ικανοποιήσιμες ενώ η ρύπανση επιδιώκεται να μένει σε ανεκτά επίπεδα (Γεωργόπουλος, Καραγεωργάκης, 2017).

Στην αντίπερα όχθη του ανθρωποκεντρισμού, όπως αναφέρουν οι Γεωργόπουλος και Καραγεωργάκης, (2017) βρίσκεται το φιλοσοφικό ρεύμα του οικοκεντρισμού. Στο πλαίσιο αυτό, μάλιστα κάνουν λόγο για τον πρωτεργάτη της οικοκεντρικής σκέψης τον Aldo Leopold (στο Γεωργόπουλος και Καραγεωργάκης, 2017), ο οποίος υποστήριξε μια ηθική, που την ονόμασε ηθική της γης (*land ethic*) και η οποία δεν αφορά μόνο στους ανθρώπους, αλλά και σε άλλες οντότητες, όπως τα υπόλοιπα ζώα, το νερό και τα φυτά.

3. Το εκπαιδευτικό υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση

Όπως ήδη αναφέραμε για να πετύχει ένα σύστημα εκπαίδευσης από απόσταση, απαιτείται προσεκτική δημιουργία κατάλληλου εκπαιδευτικού υλικού, καθώς οι εκπαιδευόμενοι εξαρτώνται από το εκπαιδευτικό υλικό πολύ περισσότερο από ό,τι σε μία συμβατική διαδικασία μάθησης (Βεργίδης, και συν., 1998). Αναλυτικότερα το εκπαιδευτικό υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση θα πρέπει να:

- εξυπηρετεί τις ανάγκες της ανοικτής εκπαίδευσης, παρέχοντας στους συμμετέχοντες τη δυνατότητα να μελετήσουν και να μάθουν στον δικό τους τόπο και χρόνο καθώς και στον ρυθμό της επιλογής τους
- αναπληρώνει, σε μεγάλο βαθμό, την απουσία του διδάσκοντα
- προάγει την αλληλεπίδραση του μαθητή με το μαθησιακό υλικό
- επεξηγεί δύσκολα σημεία και έννοιες
- αξιολογεί, ενημερώνει και ενθαρρύνει συνεχώς.

Σύμφωνα με τους Βεργίδη, και συν. (1998) οι μαθητές στους οποίους απευθύνεται το εκπαιδευτικό υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν διαθέτουν πάντα τα ίδια ατομικά, κοινωνικά και μορφωτικά αγαθά. Παρουσιάζουν ανομοιογένεια αναφορικά με τη μέθοδο με την οποία προσεγγίζουν το γνωστικό αντικείμενο, τον ρυθμό με τον οποίο μελετούν, αλλά και τον τρόπο με τον οποίο οργανώνουν τις σπουδές τους. Κατά συνέπεια είναι λογικό να προσεγγίζουν το εκπαιδευτικό υλικό με τον δικό τους τρόπο, ακολουθώντας αυτό που είναι περισσότερο χρήσιμο ή ενδιαφέρον γι' αυτούς. Γι' αυτό τον λόγο θα πρέπει το εκπαιδευτικό υλικό να είναι περιεκτικό, δίχως περιττά στοιχεία, με συχνές οδηγίες που να διευκολύνουν τους αποδέκτες στην πορεία των σπουδών τους και πρωτίστως, κατά τον σχεδιασμό του, να λαμβάνονται σοβαρά υπόψη χαρακτηριστικά των ατόμων στα οποία αυτό απευθύνεται.

3.1 Στάδια σχεδίασης και μορφές ανάπτυξης εκπαιδευτικού υλικού

Η δημιουργία ενός εκπαιδευτικού υλικού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση περιλαμβάνει τα στάδια της Διερεύνησης, του Σχεδιασμού, της Συγγραφής, και της Αξιολόγησης (Ματραλής, 1998).

Το εκπαιδευτικό υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση περιλαμβάνει το έντυπο υλικό καθώς και μία μεγάλη ποικιλία οπτικο-ακουστικού και λογισμικού υλικού. Η ποικιλία αυτή καθιστά το εκπαιδευτικό υλικό περισσότερο ελκυστικό και επομένως πιο αποτελεσματικό για τη μάθηση. Η πολυμορφικότητα του εκπαιδευτικού υλικού είναι ενδεικτική της έμφασης που

δίνει η εξ αποστάσεως εκπαίδευση στην ποιότητα της μάθησης (West, 1996; Λιοναράκης, 2001).

Μία εξελικτική ολοκλήρωση των παραδοσιακών μέσων διδασκαλίας αποτελούν σήμερα τα Πολυμέσα (χείμενο, ήχος, εικόνα, κινούμενα σχέδια). Η διαδικασία μάθησης μέσω του συνδυασμού αυτών των μορφών αλλάζει την διδακτική πρακτική. Είναι γεγονός ότι τα εποπτικά μέσα μπορούν να δράσουν συμπληρωματικά και να κινητοποιήσουν τις αισθήσεις. Στην εκπαίδευση οι εικόνες, οι ήχοι και η κίνηση είναι απαραίτητα. Με τη χρήση τους συντομεύεται ο χρόνος κατανόησης δύσκολων εννοιών και ωριμάζει πιο άμεσα η νέα γνώση, κυρίως λόγω της επιστράτευσης των αισθήσεων και της δημιουργίας έντονων εντυπώσεων (Μικρόπουλος, και συν., 2011).

Η γνώση μέσα από παρόμοιες προσεγγίσεις γίνεται βιωματική και υπό την έννοια αυτή συνάδει απόλυτα με τη λογική και τη φιλοσοφία των ανοικτών αναλυτικών προγραμμάτων σπουδών τα οποία χαρακτηρίζονται ως αποκεντρωτικά και ευέλικτα, καθώς διατυπώνουν γενικές κατευθυντήριες γραμμές και όχι επιδιώξεις με λεπτομερή μορφή, παρέχοντας τη δυνατότητα στον εκπαιδευτικό να προσαρμόζει τη μαθησιακή διαδικασία με βάση τις συνθήκες που επικρατούν μέσα στην τάξη (Χατζηγεωργίου, 2004).

3.2 Βασικές προδιαγραφές του έντυπου υλικού

Το εκπαιδευτικό υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση πρέπει να ικανοποιεί ορισμένες ιδιαίτερες απαιτήσεις, βασικότερη από τις οποίες είναι να μπορούν να μαθαίνουν οι μαθητές με όσο γίνεται λιγότερη βοήθεια από τους διδάσκοντες. Θα πρέπει δηλαδή να εμπεριέχει τα κατάλληλα στοιχεία που θα εξασφαλίζουν σε μεγάλο βαθμό διδακτικές λειτουργίες όπως η καθοδήγηση στη μελέτη τους, η αλληλεπίδραση, οι επεξηγήσεις, η αξιολόγηση και η ενθάρρυνση. Οι απαιτήσεις αυτές υπαγορεύουν τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του εκπαιδευτικού υλικού, στα οποία περιλαμβάνονται συμβουλές για τη μελέτη, καθορισμός στόχων στην αρχή και σύνοψη στο τέλος κάθε ενότητας, παραδείγματα, δραστηριότητες αυτοαξιολόγησης ή δραστηριότητες με στόχο τον προβληματισμό και την εμπάθυνση, απεικονίσεις, καταταμημένη παρουσίαση της ύλης, απλή γλώσσα και φιλικό ύφος. Αναλυτικότερα, τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά που θα πρέπει να διέπουν το έντυπο υλικό στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι:

- Η αναφορά σαφώς διατυπωμένου στόχου σε κάθε κεφάλαιο ή σημαντική ενότητα του υλικού. Με τη σαφή διατύπωση του στόχου παρέχεται στον μαθητή μια γενική αναφορά του τι πρόκειται να ακολουθήσει.
- Οι ασκήσεις αυτοαξιολόγησης, οι μελέτες περίπτωσης και οι δραστηριότητες συνοδευόμενες από τις σωστές απαντήσεις με στόχο τον περαιτέρω προβληματισμό, προσφέρουν τη δυνατότητα στους μαθητές να αυτο-αξιολογηθούν και να ρυθμίσουν ανάλογα με τις

επιδόσεις τους την προσπάθεια που καταβάλλουν για να μάθουν «πράττοντας», να ανακαλύψουν τι δεν έχουν κατανοήσει καλά, να εντοπίζουν τις αδυναμίες τους και κυρίως να γνωρίζουν την πρόδοό τους.

- Οι απεικονίσεις, όπου μπορούν να αντικαταστήσουν καλύτερα ένα κείμενο.
- Η σαφήνεια και επεξηγηματικότητα στη χρήση σχημάτων, πινάκων, διαγραμμάτων.
- Η κατατημένη παρουσίαση της ύλης και οι επεξηγηματικοί τίτλοι και υπότιτλοι.
- Η αισθητικότητα του κειμένου.
- Η σύνοψη στο τέλος του κεφαλαίου εμπλουτισμένη με τον έλεγχο των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων.
- Οι κατάλογοι βιβλιογραφικών αναφορών.
- Οι προτάσεις για επιπρόσθετη μελέτη.
- Η συγκρότηση της βιβλιογραφίας και οι οδηγίες για την ανεύρεση συμπληρωματικών πηγών (Βεργίδης, κ. συν. 1998).

3.3 Μία κατηγοριοποίηση για τη δημιουργία ποιοτικού πολυμορφικού υλικού

Σε ό,τι αφορά στην ταξινόμηση των προδιαγραφών του έντυπου εκπαιδευτικού υλικού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση οι West (1996) και Λιοναράκης (2001) κατέληξαν στην πιο κάτω τυπολογία η οποία απαρτίζεται από τρεις δέσμες ενεργειών:

- Η ΠΡΩΤΗ ΔΕΣΜΗ: κείμενο – προκείμενα – μετακείμενα
- Η ΔΕΥΤΕΡΗ ΔΕΣΜΗ: διακείμενα – επικείμενα – παρακείμενα – περικείμενα
- Η ΤΡΙΤΗ ΔΕΣΜΗ: πολυκείμενα – πολυαντικείμενα

Σύμφωνα με την πρώτη δέσμη το κείμενο αποτελεί τον βασικό κορμό του εκπαιδευτικού υλικού. Τα προκείμενα αφορούν στα εισαγωγικά στοιχεία του εκπαιδευτικού υλικού, όπως για παράδειγμα: ο σκοπός, οι επιμέρους στόχοι, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, οι έννοιες-κλειδιά και οι εισαγωγικές παρατηρήσεις. Τέλος, τα μετακείμενα λειτουργούν συμπληρωματικά προς τα προκείμενα (συνόψεις κεφαλαίων, παραρτήματα, περιλήψεις, παραπομπές, οδηγοί περαιτέρω μελέτης, γλωσσάρια, κ.ά.).

Σύμφωνα με την δεύτερη δέσμη, τα διακείμενα αποτελούνται από δραστηριότητες, ασκήσεις και γενικότερα μηχανισμούς ανατροφοδότησης και παραπομπής στις προϋπάρχουσες, αλλά και στις νέες γνώσεις. Τα επικείμενα έχουν ως στόχο την επεξήγηση σημείων του κειμένου (όπως για παράδειγμα: παράλληλα κείμενα και κείμενα συνδέσεων). Τα παρακείμενα ορίζονται ως τα μη-γλωσσικά μέρη του εκπαιδευτικού υλικού (φωτογραφίες, εικόνες, γραφήματα, κ.ά.) και τα περικείμενα αφορούν υλικά που βρίσκονται διεσπαρμένα στο κείμενο και τα οποία υποστηρίζουν το κυρίως κείμενο (για παράδειγμα: μελέτες περίπτωσης,

παραδείγματα, κείμενα αναφοράς, κ.ά.).

Σύμφωνα με την τρίτη δέσμη, τα πολυκείμενα αποτελούνται σε ένα μεγάλο βαθμό, από όλα εκείνα τα στοιχεία, τα οποία κατά τη διάρκεια της μελέτης του υλικού ζητούν από τον σπουδαστή να εκπονήσει και να εφαρμόσει σε μία εργασία / project αυτά που έχει μελετήσει και έχει επεξεργαστεί στο πορεία της μάθησης, ενώ τα πολυαντικείμενα αποτελούν οργανικό και αναπόσπαστο μέρος του διδακτικού υλικού, τα ίδια συνιστούν δέσμη ηλεκτρονικών μέσων, μέσω των οποίων μεταφέρονται στοιχεία του.

4. Προσέγγιση σχεδιασμού εξ αποστάσεως εκπαιδευτικού υλικού: θρησκεία και σύγχρονος κόσμος: Οικολογία

Το εκπαιδευτικό υλικό μπορεί να αποτελείται από τρεις ενότητες:

- Το περιβάλλον και το περιβαλλοντικό πρόβλημα,
- Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον
- Το φυσικό περιβάλλον στις θρησκευτικές παραδόσεις

Η πρώτη ενότητα μπορεί να αφορά μία διερεύνηση των βασικών εννοιών που εξετάζονται στη συνέχεια.

Η δεύτερη ενότητα με τίτλο Ορθοδοξία και Φυσικό Περιβάλλον, να αναφέρεται στη σχέση ανθρώπου και κτίσης στην Παλαιά και στην Καινή Διαθήκη, στην προοπτική της σχέσης ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος στα συγγράμματα των Πατέρων της Εκκλησίας, στο σύνδεσμο ανθρώπου και κτίσης στη βυζαντινή τέχνη, στη λειτουργική διάσταση της σχέσης ανθρώπου και Φυσικού Περιβάλλοντος, στην ανακαίνιση της κτίσης στην Ορθόδοξη εικονογραφία, στην ασκητική παράδοση και στο Φυσικό Περιβάλλον και στο μοντέλο της Οικολογικής Θεολογίας. Η τρίτη ενότητα να περιλαμβάνει τις ενότητες: υπεροχή του ανθρώπου για τη σωτηρία τού οικοσυστήματος στην Ιουδαϊκή παράδοση, η ευθύνη του ανθρώπου για το Φυσικό Περιβάλλον στην Ισλαμική Θεολογία, η συνολική θεώρηση της κτίσης στην Ινδουιστική σκέψη, το Φυσικό Περιβάλλον στη Βουδιστική φιλοσοφία, η σχέση ανθρώπου και Φυσικού Περιβάλλοντος στις θρησκευτικές παραδόσεις της Κίνας: Κομφουκιανισμός, Ταοϊσμός και οι Ιαπωνικές λαϊκές πεποιθήσεις για το Φυσικό Περιβάλλον.

Ακολουθεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα από την 2η ενότητα με τίτλο: «Ορθοδοξία και Περιβάλλον», η οποία μπορεί να ξεκινά με τα «προκείμενα» που αφορούν στα εισαγωγικά στοιχεία του εκπαιδευτικού υλικού, όπως: ο σκοπός, οι επιμέρους στόχοι, τα προσδοκώμενα αποτελέσματα, οι έννοιες-κλειδιά και οι εισαγωγικές παρατηρήσεις κ.ά.

Ενδεικτικά, ο σκοπός της ενότητας θα είναι να διερευνήσει τη σχέση Ορθοδοξίας και Φυσικού Περιβάλλοντος, προβάλλοντας τη στάση ζωής που απορρέει μέσα από τη σχέση

αυτή ως μια ουσιαστική πρόταση στην οικολογική κρίση η οποία χαρακτηρίζει την εποχή μας.

Στην περίπτωση αυτή τα Προσδοκώμενα Μαθησιακά Αποτελέσματα, μπορούν να προσδιοριστούν ως προς τη δυνατότητα οι μαθητές/τριες κατά την ολοκλήρωση της ενότητας να μπορούν να αναλύουν τη στενή σχέση ανθρώπου και κτίσης, όπως αυτή αναφέρεται στα Ιερά Κείμενα και την Παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας, να δίνουν παραδείγματα από τη βυζαντινή τέχνη που να μαρτυρούν τη βαθύτερη σχέση ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος, να διακρίνουν τη σχέση Θεού, κτίσης και ανθρώπου στο πλαίσιο της δημόδους γραμματείας και της Νεοελληνικής λογοτεχνίας, να δίνουν παραδείγματα που να αφορούν στη λειτουργική διάσταση της σχέσης ανθρώπου και φυσικού περιβάλλοντος και να προτείνουν λύσεις στο περιβαλλοντικό πρόβλημα στο πλαίσιο της ορθόδοξης πνευματικότητας.

Οι έννοιες-κλειδιά αυτής της προοπτικής θα μπορούσαν να προσδιοριστούν ως εξής: Παλαιά Διαθήκη, Καινή Διαθήκη, Πατερική Θεολογία, Βυζαντινή τέχνη, Ορθόδοξη εικονογραφία, Ασκητική παράδοση, Λειτουργική διάσταση της σχέσης ανθρώπου και κτίσης, Δημόδης Γραμματεία, Νεοελληνική λογοτεχνία, Οικολογική Θεολογία.

Στην ενότητα «Εισαγωγικές Παρατηρήσεις» θα μπορούσε να γίνει μία σύνδεση με την προηγούμενη ενότητα και τις έννοιες «περιβάλλον» και «περιβαλλοντικό πρόβλημα», καθώς και στο ιδιαίτερο ενδιαφέρον των επιμέρους θρησκειών για την επίλυση των περιβαλλοντικών προβλημάτων. Εν συνεχεία να γίνει μία πρώτη προσέγγιση/αναφορά των εννοιών που θα συζητηθούν στην παρούσα ενότητα, όπως η ερμηνεία της ιδιαίτερης σχέσης Ορθοδοξίας και Φυσικού Περιβάλλοντος. Στο πλαίσιο αυτό μπορεί να αναφερθεί ότι Αγία Γραφή, οι Πατέρες, αλλά και ολόκληρη η παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας αναφέρονται συχνά στη σχέση του ανθρώπου με την κτίση, τονίζοντας την αναγκαιότητα της αρμονίας στη σχέση αυτή. Επίσης, μπορεί να τονιστεί πως για τον ίδιο λόγο υποδεικνύουν τρόπους συνεργασίας ανθρώπου και κτίσης και διανοίγουν δρόμους που πρέπει να ακολουθήσει ο σύγχρονος άνθρωπος, για να φτάσει μαζί με την κτίση στον τελικό του σκοπό, που είναι η σωτηρία (Κεσελόπουλος, 1989). Οι σκέψεις αυτές που θα αναφερθούν αποτελούν και τους κεντρικούς άξονες πάνω στους οποίους οικοδομείται αυτή η ενότητα, όπως η αρμονική συνύπαρξη ανθρώπου και κτίσης, η οποία υπογραμμίζεται στα βιβλία της Αγίας Γραφής και στην πατερική παράδοση και η εναρμόνιση και συνοχή ανάμεσα στο αισθητό και νοητό στοιχείο της φύσης, η οποία χαρακτηρίζει τη λατρευτική παράδοση της Εκκλησίας.

Όπως αναφέραμε τα «περικείμενα» αφορούν υλικά που βρίσκονται διεσπαρμένα στο κείμενο και τα οποία υποστηρίζουν το κυρίως κείμενο (για παράδειγμα: μελέτες περίπτωσης, παραδείγματα, κείμενα αναφοράς, κ.ά.). Ακολουθεί ένα ενδεικτικό παράδειγμα που θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως Μελέτη Περίπτωσης αναφορικά με τη Λειτουργική διάσταση της σχέσης ανθρώπου και κτίσης και αφορά στο κείμενο: «Πρώτη Φορά στην Εκκλησιά» από Βιβλίο θρησκευτικών της Β' τάξης του Δημοτικού στη Σερβία (2003), σύμφωνα με το

οποίο η Μίλιτσα γύρισε από την εκκλησία και αφηγείται στη γιαγιά, η οποία δεν πήγε στην εκκλησία επειδή ήταν άρρωστη, όσα είδε εκεί:

«Η λειτουργία στην εκκλησία μοιάζει σαν ένα σοβαρό αλλά ευχάριστο παιχνίδι. Πρώτα ο επίσκοπος, μετά οι ιερείς και οι διάκονοι, ήταν παράξενα ντυμένοι. Δεν ήταν ντυμένοι όπως εμείς, αλλά ούτε και εμείς ήμασταν ντυμένοι όπως τις καθημερινές, αφού ο καθένας από εμάς φορούσε τα καλύτερα ρούχα του και τα καλύτερα παπούτσια του. Και σαν ήμασταν εκεί ο επίσκοπος και εμείς μαζί του, συνομιλήσαμε με το Θεό, ο οποίος ήταν εκεί, αλλά εμείς δεν μπορούσαμε να τον δούμε. Αυτή η συνομιλία γινόταν με ψαλμωδίες. Παρακαλέσαμε το Θεό να έχουμε ειρήνη να μη γίνει πόλεμος, να ζούμε ο ένας με τον άλλο μονιασμένα και με αγάπη, να γίνουμε όλοι στον κόσμο ένα, να κάνει καλά τους αρρώστους, να έχουμε ήπιο κλίμα, να μας δίνει φρούτα, σιτάρι, καλαμπόκι, τα πουλιά να είναι ευτυχισμένα, τα ζώα ειρηνικά. Και κάναμε κάτι το οποίο δεν κάνουμε καθημερινά και γενικά δεν κάνουμε έξω. Φάγαμε από το ίδιο ψωμί και ήπιαμε από το ίδιο ποτήρι. Όσο ήμασταν εκεί όλα μου φαίνονταν σοβαρά και ό,τι ζητήσαμε θα γίνει. Όλα ήταν όμορφα και διαφορετικά από την καθημερινή μας ζωή και δεν έχω λόγια να το περιγράψω. Μου φάνηκε γιαγιά, ότι μοιάζει με τα παιχνίδια που παίζω με τις φίλες μου και ενώ σε μιάς μοιάζει να είναι σοβαρό σε σάς τους μεγάλους φαίνεται μόνο παιχνίδι»...

Με βάση το παραπάνω κείμενο και σύμφωνα με την δεύτερη δέσμη και τα «διακείμενα» μπορούν στη συνέχεια να χρησιμοποιηθούν κατάλληλες δραστηριότητες και ασκήσεις μέσα από τις οποίες οι μαθητές/τριες να κατανοήσουν και να συζητήσουν πώς η Θεία λειτουργία είναι ένα μοναδικό γεγονός το οποίο δεν είναι ίδιο με την υπόλοιπη καθημερινή τους ζωή, καθώς στην πραγματικότητα είναι η ίδια η καθημερινή τους ζωή αλλά και κάτι περισσότερο. Γι' αυτό και είναι ένα ευχάριστο γεγονός. Με την έννοια αυτή η Θεία λειτουργία διδάσκει ότι η ζωή μας πρέπει να είναι ίδια με τη μέλλουσα ζωή. Αυτό σημαίνει ότι προσέχουμε την ενότητα μας με το Θεό και τους ανθρώπους και φροντίζουμε τη φύση η οποία μας περιβάλλει. Άλλωστε και αυτή δημιουργήθηκε για να γίνει συμμετοχος στη βασιλεία του Θεού. Η αλήθεια αυτή χαρακτηρίζει την Ορθόδοξη Θεολογία, καθώς διέπει τόσο την Αγία Γραφή όσο και την παράδοση της Εκκλησίας.

Στο ίδιο πάντα πλαίσιο μπορεί να γίνει και μία διαθεματική προσέγγιση του θέματος με αναφορά στη σχέση Ορθοδοξίας και Φυσικού Περιβάλλοντος στη Νεοελληνική Λογοτεχνία. Ενδεικτικά στο σημείο αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί ως προς τα «διακείμενα» και ως δραστηριότητα το απόσπασμα από τον «Εσπερινό» του Γ. Δροσίνη:

*«Στο ρημαγμένο παρεκκλήσι της άνοιξης το θείο κοντύλι
εικόνες έχει ζωγραφίσει με τ' αγριολούλουδα τ' Απρίλη.
Ο ήλιος γέρνοντας στη δύση, μπροστά στου ιερού την πύλη
μπαίνει δειλά να προσκυνήσει κι ανάφτει υπέρλαμπρο καντήλι.
Σκορπάει γλυκιά μοσχοβολιά, δάφνη στον τοίχο ριζωμένη,*

–θυμίαμα που καίει η πίστις και μια χελιδονοφωλιά
ψηλά στο νάρθηκα χτισμένη ψάλλει το «Δόξα εν Υψίστοις».

Το εν λόγω απόσπασμα αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα στο οποίο μπορεί να διακρίνει κανείς τη στενή σχέση ανθρώπου και φύσης, μέσα στο πλαίσιο της Ορθόδοξης παράδοσης και υπό την έννοια αυτή μπορεί να ζητηθεί από τους/τις μαθητές/τριες να ανακαλύψουν και άλλα παραδείγματα από τη Νεοελληνική Λογοτεχνία που να αναδεικνύουν αυτή τη σχέση. Η όλη αναζήτηση και συζήτηση μπορεί να οδηγήσει στη διαπίστωση πως πολλές φορές, η σχέση με τη φύση δεν περιορίζεται στην περιγραφή του ειδυλλιακού τοπίου ή του φυσικού περιβάλλοντος. Πηγαίνει πολύ μακριά στις αρχέγονες ρίζες, τότε που άνθρωπος και φύση ήταν αδιαίρετοι.

Ο Οδυσσέας Ελύτης (1976), αναφέρει χαρακτηριστικά: «Κι αν τα αισθήματα που εμπνέει αυτή δεν είναι γι' άλλους, παρά χαρές και γιορτάσια, για μερικούς βεβαιότητα συνιστούν μία, άκρας περισυλλογής, θρησκεία, ικανή να υπαγορεύσει σε μια ύπαρξη την κατεύθυνσή της, τη στάση της το βαθύτερο νόημά της». Οι βράχοι και τα βουνά οι κρημνώδεις ακτές και τα φαράγγια, μαρτυρούν την παρουσία του Θεού. Η φύση φροντίζει απλόχερα για τον άνθρωπο, είναι πηγή ζωής κι ελπίδας. Δεν είναι απλά ένα καταφύγιο, μια παρηγοριά, μια ανακούφιση. Ούτε είναι μια δύναμη σκοτεινή. Είναι μια διαρκής εγγύηση γι' αυτό που είμαστε ή γι' αυτό που μπορούμε να είμαστε. Στις πιο γαλήνιες, αλλά και στις πιο άγριες στιγμές της η θάλασσα είναι κάποιος συγγενής μας, δύστροπος, εχθρικός ίσως, όμως δικός μας. Και τα περιβόλια, οι ρεματιές, καθημερινοί σύντροφοι από γενιά σε γενιά φτασμένοι στο πλάι μας, φρουροί της πορείας μας μέσα στο άγνωστο.

Με την ολοκλήρωση της ενότητας τα «μετακείμενα» μπορούν να λειτουργήσουν συμπληρωματικά προς τα προκείμενα (συνόψεις κεφαλαίων, παραρτήματα, περιλήψεις, παραπομπές, οδηγοί περαιτέρω μελέτης, γλωσσάρια, κ.ά.). Ενδεικτικά μία σύνοψη της ενότητας μπορεί να αναφέρει:

Στην Ορθόδοξη θεολογία η κτίση είναι έργο του Θεού. Ολόκληρο το σύμπαν, οι φυσικοί νόμοι, η ζωή, βρίσκονται στα χέρια του Θεού. Ο άνθρωπος ως η κορωνίδα της δημιουργίας αποτελεί το σημείο επαφής για όλη τη δημιουργία του Θεού. Η οικολογική κρίση της εποχής μας εκδηλώνεται ως η μεταλλαγή της ανθρώπινης φροντίδας για τη φύση, σε εκμετάλλευση και καταστροφή της. Οι βασικές αυτές αρχές διέπουν ολόκληρη την Ορθόδοξη θεολογία, όπως αυτές διατυπώνονται στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη, στα συγγράμματα των Πατέρων της Εκκλησίας και γενικότερα στην παράδοση της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Η πρόσληψη ολόκληρης της φύσης, ως εκκλησιαστικό γεγονός κορυφώνεται στην Εκκλησία με τη Θεία Ευχαριστία και εκφράζεται σε πολλές μορφές της καθημερινής μας ζωής. Ο κόσμος ως κτίση του Θεού προβάλλεται από όλες τις μορφές της βυζαντινής τέχνης και βιώνεται στην ασκητική ζωή καθημερινά και έμπρακτα με τρόπο απτό και ορατό. Το ήθος

αυτό μπορεί να αποβεί χρήσιμο για την επίλυση των μεγάλων περιβαλλοντικών προβλημάτων που ταλανίζουν τον σύγχρονο άνθρωπο. Αρκεί αυτός να τηρήσει μια υπεύθυνη στάση ζωής και να συμβάλει ενεργά και εποικοδομητικά στην απάλειψη αυτών των προβλημάτων.

Απαραίτητα δομικά στοιχεία τα οποία μπορούν να συμπληρώσουν την ενότητα είναι οδηγοί περαιτέρω μελέτης, γλωσσάρια, κ.ά. (προκειμένα), φωτογραφίες, εικόνες, γραφήματα, κ.ά. (επικείμενα), εργασίες (πολυκείμενα), δέσμες ηλεκτρονικών μέσων (πολυαντικείμενα).

5. Συμπεράσματα

Η εφαρμογή της σχολικής εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης σε πολλά εκπαιδευτικά συστήματα, αποκτά ολοένα και μεγαλύτερη έκταση. Στο στοιχείο αυτό συντείνουν δεδομένα, όπως η κάλυψη αναγκών των μαθητών/τριών που κατοικούν σε απομακρυσμένες γεωγραφικά περιοχές, η κάλυψη αναγκών παιδιών με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, αλλά και ζητήματα που αφορούν γενικότερα στο εκπαιδευτικό σύστημα, όπως σχολικά τμήματα με μεγάλο αριθμό μαθητών, έλλειψη ειδικοτήτων, διαφοροποιημένη διδασκαλία, κ.ά.

Στη χώρα μας η εξ αποστάσεως εκπαίδευση είναι περισσότερο γνωστή στην Τριτοβάθμια εκπαίδευση, ωστόσο, καθώς το ενδιαφέρον για την εφαρμογή της και στην τυπική εκπαίδευση αυξάνεται διαρκώς, η ανάγκη για σχετικές έρευνες καθίσταται περισσότερο επιτακτική από ποτέ.

Στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση η αναπροσαρμογή και συμπλήρωση του εκπαιδευτικού υλικού συνιστά μία αναγκαία δραστηριότητα, η οποία διασφαλίζει την ποιότητα και συμβάλλει στη συντήρηση και την εξέλιξή του. Το έντυπο εκπαιδευτικό υλικό που προτείνεται στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση δεν αποτελεί απλώς ένα επιστημονικό κείμενο καθώς αυτό πρέπει να εμπεριέχει επιπρόσθετα μια σειρά από στοιχεία, που στόχο έχουν να διευκολύνουν και να εμπυχώνουν τους μαθητές στη μελέτη τους και που αποτελούν το δομικό χαρακτηριστικό των κειμένων που χρησιμοποιούνται στο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Τα στοιχεία αυτά αποσκοπούν στο να δίνουν οδηγίες, να διδάσκουν, να δίνουν εναύσματα για περαιτέρω διερεύνηση, να επεξηγούν, να συνδέουν τη θεωρία με την πράξη και να εμπλέκουν τους μαθητές ενεργητικά και κριτικά στη λογική του κειμένου που επεξεργάζονται.

Η εποχή μας χαρακτηρίζεται από μία αλματώδη εξέλιξη σε ότι αφορά στην εξ αποστάσεως μάθηση. Η ανάγκη για καλύτερη εκπαίδευση δίχως χρονικούς και χωρικούς περιορισμούς δεν μπορεί να αφήσει ανεπηρέαστη τη Δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Η δομή του νέου Προγράμματος Σπουδών των Θρησκευτικών έχει πολλά κοινά στοιχεία με τις προδιαγραφές δημιουργίας εκπαιδευτικού υλικού στην εξ αποστάσεως εκπαίδευση όπως τα βασικά προσδοκώμενα μαθησιακά αποτελέσματα, οι συχνές δραστηριότητες κ.ά. Αυτό το στοιχείο σημαίνει ότι υπάρχει γόνιμο έδαφος για αναπροσαρμογή αυτού του υλικού σύμφωνα με το γενικότερο πλαίσιο της εξ αποστάσεως εκπαίδευσης. Σε μία τέτοια

προοπτική το υλικό αυτό θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί σε μία διαδικασία εξ αποστάσεως εκπαίδευσης, η οποία ακόμη και αν δεν προβλέπεται ως προοπτική από την επίσημη δομή του ελληνικού εκπαιδευτικού συστήματος, θα μπορούσε να χρησιμοποιηθεί και μεμονωμένα από εκπαιδευτικούς που επιθυμούν να επεκτείνουν την επικοινωνία τους με τους μαθητές τους πέραν των συμβατικών τους υποχρεώσεων στη σχολική τάξη, ενδεχομένως και μέσω διαδικτυακής μάθησης.

Βιβλιογραφία

- Βασάλα, Π. (2005). Εξ Αποστάσεως Σχολική Εκπαίδευση. Στο Α. Λιοναράκης (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Παιδαγωγικές και Τεχνολογικές Εφαρμογές* (Τόμος Ε', σσ. 53-80). Πάτρα: Εκδόσεις ΕΑΠ.
- Βεργίδης, Δ., Λιοναράκης, Α., Λυκουργιώτης, Α., Μακράκης, Β. & Ματραλής, Χ. (1998). *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση: Θεσμοί και λειτουργίες. Τόμος Α'*. Πάτρα: Ε.Α.Π.
- Γεωργόπουλος, Α. & Καραγεωργιάκης, Σ. (2017). Όταν η Περιβαλλοντική Ηθική συναντά την Πολιτική Οικολογία. Στο *Θρησκευτικά, Θρησκεία και Σύγχρονος Κόσμος. Γ' Γενικού Λυκείου (Φάκελος Μαθήματος)*. Διλήμματα: 1.4. Οικολογία. Οικολογικοί Προβληματισμοί Ανθρωποκεντρισμός και Οικοκεντρισμός. Αθήνα: ΥΠΠΕΘ, ΙΕΠ.
- Δροσίνης, Γ. (χ.χ.) Εσπερινός., Myriobiblos, Η Ορθοδοξία στη Νεοελληνική Ποίηση Ανακτήθηκε από <http://www.myriobiblos.gr/texts/greek/grpoetry/drosinis.html>
- Ευάγγριος ο Ποντικός (1971). *Ευάγγριου του Ποντικού: Αποφθέγματα των Πατέρων της Ερήμου*, Subsidia hagiographica 53.
- Ι.Ε.Π. (2018α). Νέα Προγράμματα Σπουδών στα Θρησκευτικά. Προγράμματα Σπουδών: Λύκειο. Ανακτήθηκε από <http://iep.edu.gr/el/thriskoftika-programmata-spoudon>
- Ι.Ε.Π. (2018β). Νέα Προγράμματα Σπουδών στα Θρησκευτικά. Διδακτικές Προτάσεις Λυκείου. Θεματική Ενότητα 1: Οικολογία. Ανακτήθηκε από <http://iep.edu.gr/el/thriskoftika-didaktiko-yliko/didaktiko-yliko-lykeiou>
- Ι.Ε.Π. (2018γ). Νέα Προγράμματα Σπουδών στα Θρησκευτικά. Έντυπο Υλικό για τον Μαθητή. Φάκελος Μαθήματος. Γ' Λυκείου. Ανακτήθηκε από <http://iep.edu.gr/el/%CF%86%CE%AC%CE%BA%CE%B5%CE%BB%CE%BF%CE%B9-%CE%BC%CE%B1%CE%B8%CE%AE%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%BF%CF%82>
- Κελενίδου, Π. Αντωνίου, Α. Παπαδάκης, Σ. (2017). Η εξ αποστάσεως σχολική εκπαίδευση. Συστηματική ανασκόπηση της ελληνικής και διεθνούς βιβλιογραφίας, 9th International Conference in Open & Distance Learning (σσ.186-184). Αθήνα: ΕΑΠ, Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης.
- Κεσελόπουλος, Α. (1989). *Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον. Σπουδή στον άγιο Συμεών το Νέο Θεολόγο*. Αθήνα: Δόμος.
- Κουκουνάρας - Λιάγκης, Μ. (2015). *Επιστήμες της παιδαγωγικής και πρώτη εφηβεία. Συμβολή στη Διδακτική Μεθοδολογία της Θρησκευτικής Εκπαίδευσης*. Αθήνα: Gutenberg.
- Λιοναράκης, Α. (2001α). Ανοικτή και εξ αποστάσεως πολυμορφική εκπαίδευση: Προβληματισμοί για μία ποιοτική προσέγγιση σχεδιασμού διδακτικού υλικού. Στο *Συλλογικός Τόμος, Απόψεις και προβληματισμοί για την ανοικτή και εξ αποστάσεως εκπαίδευση* (σσ. 33-51). Αθήνα: Προπομπός.

- Λιοναράκης Α. (2001β). *Για ποια “εξ αποστάσεως εκπαίδευση” μιλάμε*. Εισήγηση στο 1ο Πανελλήνιο Συνέδριο για την Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση του Ελληνικού Ανοικτού Πανεπιστημίου, 25 - 27 Μαΐου. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Ματραλής, Χ. (1998). *Ύπαρξη – Σχεδιασμός ειδικού εκπαιδευτικού υλικού*. Στο Δ., Βεργίδης, Α., Λιοναράκης, Β., Λυκουργιώτης, Β.,
- Μακράκης, Χ., Ματραλής (Επιμ.), *Ανοικτή και εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση – Θεσμοί και λειτουργίες* (Τόμος 1, σσ. 47-55). Πάτρα: ΕΑΠ.
- Λιοναράκης Α., Ματραλής Χ., Παναγιωτακόπουλος Χ. (Επιμ.) (1998). *ΑεξΑΕ: Το εκπαιδευτικό υλικό και οι νέες τεχνολογίες*, Τόμος Γ'. Πάτρα: ΕΑΠ.
- Μικρόπουλος, Τ. Κιουλάνης, Σ. Μουζάκης, Χ. Μπέλλου, Ι. Παπαχρήστος, Ν. Φραγκάκη, Μ. & Χαλκίδης, Α. (2011). *Αξιοποίηση των ΤΠΕ στην εκπαίδευση. Εγκάρσια δράση, Μείζον Πρόγραμμα Επιμόρφωσης Εκπαιδευτικών*. Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο
- Μητροπούλου, Β. (2007). *Νέες Τεχνολογίες και Θρησκευτική Αγωγή*. Θεσσαλονίκη: Βάνιας
- Περσελής, Ε. (1994). *Χριστιανική Αγωγή και Σύγχρονος Κόσμος*. Αθήνα: Αρμός
- Περσελής, Ε. (1998). *Σχολική Θρησκευτική Αγωγή*. Αθήνα: Γρηγόρης
- Περσελής, Ε. (2003). *Κατήχηση και Παιδεία*. Αθήνα: Γρηγόρης
- Περσελής, Ε. (2005). *Πίστη και Θρησκευτική Αγωγή*. Αθήνα: Γρηγόρης
- Τζέμου Χ. & Σοφός, Α. (2013) *Η Ανοικτή και Εξ αποστάσεως Εκπαίδευση στη Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση σε διεθνές επίπεδο. Παράγοντες που επηρεάζουν την εκπλήρωση του ιδεώδους της Ανοικτής εκπαίδευσης*. Πανεπιστήμιο Αιγαίου Διεθνές Συνέδριο για την Ανοικτή & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευση Τομ. 7 (σσ.158-171. Αθήνα: Ελληνικό Δίκτυο Ανοικτής & εξ Αποστάσεως Εκπαίδευσης
- Χατζηγεωργίου, Γ. (2004). *Γνώθι το Curriculum*. Αθήνα: Ατραπός
- Ucbenik za II razred osnovne skole (2003) Βιβλίο θρησκευτικών Β΄ τάξης του Δημοτικού, στη Σερβία και στο Μαυροβούνιο
- West, R. (1996). Concepts of tests in distance education. Στο G., Motteram, G., Walsch, and R. West (Ed.). Proceedings of 2nd symposium on Distance Education for Language Teachers. University of Manchester, Manchester. Στο *Διερεύνηση των απόψεων των μεταπτυχιακών φοιτητών του ΕΑΠ για το εκπαιδευτικό υλικό της Θεματικής Ενότητας «Διοίκηση Εκπαιδευτικών Μονάδων (ΕΚΠ62)»*. Πάτρα: ΕΑΠ

Ο **Σπυρίδων Ν. Κιουλάνης** σπούδασε στο Τμ. Θεολογίας της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ. Έχει μεταπτυχιακές σπουδές στο ΕΑΠ (M.Ed), στο ΠΜΣ «Σπουδές στην Εκπαίδευση», στο ΔΠΘ (M.Sc) με ειδίκευση στην Περιβαλλοντική Πολιτική και στο University of East London (MBA) in International Business. Είναι Διδάκτορας (Ph.D) της Θεολογικής Σχολής του ΑΠΘ στον τομέα των Παιδαγωγικών και κάτοχος Μεταδιδακτορικού τίτλου στο Πανεπιστήμιο Μακεδονίας (Post Doc) στην εκπαίδευση ενηλίκων. Από το 2009 έως σήμερα διδάσκει ως Καθηγητής-Σύμβουλος (Σ.Ε.Π) στο ΕΑΠ στα ΠΜΣ: «Σπουδές στην Εκπαίδευση» και «Εκπαίδευση Ενηλίκων». Είναι συγγραφέας επιστημονικών και λογοτεχνικών βιβλίων και εκπαιδευτικού υλικού για το Υπουργείο Παιδείας και το ΙΕΠ. Είναι ιδρυτής και εκδότης του Επιστημονικού Περιοδικού Ανοικτής Πρόσβασης

«εκπαιδευτικός κύκλος». Έχει λάβει μέρος ως εισηγητής σε διεθνή Συνέδρια με ανακοινώσεις. Έχει δημοσιεύσει πλήθος άρθρων σε επιστημονικά περιοδικά, στον τύπο και στο διαδίκτυο. Από το 2005 έως το 2008 διετέλεσε Περιφερειακός Σύμβουλος Δια Βίου Μάθησης Ενηλίκων Ανατολικής Μακεδονίας και Θράκης. Από το 2010 έως σήμερα είναι Διευθυντής Εκπαίδευσης της Διεύθυνσης Δευτεροβάθμιας Εκπαίδευσης Περιφερειακής Ενότητας Δράμας.